

14. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : [навч. посіб.] / Пронюк Н. В. – К. : КНТ., 2008. – 344 с.

УДК 341.362.1:347.799.4

Черниш Т.В.,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Криворізького факультету Національного
університету «Одеська юридична академія»

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ З ПРОТИДІЇ МОРСЬКОМУ ПІРАТСТВУ БІЛЯ УЗБЕРЕЖЖЯ СОМАЛІ

Статтю присвячено дослідженню правових підстав застосування військової сили під час протидії піратським нападам біля узбережжя Сомалі. Автором розглядаються документи Ради Безпеки ООН, якими санкціоновані дії військово-морських сил Європейського союзу, НАТО, об'єднаних військово-морських сил в регіоні Африканського Рогу. Дійдено висновку про те, що головними завданнями військово-морських сил у районі залишаються збереження життя, суден і вантажів, попередження та припинення морського розбою, контроль за рибальством.

Ключові слова: військово-морські сили у боротьбі з піратством, морське піратство, Сомалі, Рада Безпеки ООН.

Статья посвящена исследованию правовых оснований применения военной силы для противодействия пиратским нападениям возле побережья Сомали. Автором рассматриваются документы Совета Безопасности ООН, которыми санкционированы действия военно-морских сил Европейского союза, НАТО, объединенных военно-морских сил в регионе Африканского Рога. Автор приходит к выводу о том, что главными задачами военно-морских сил в регионе остаются сохранение жизни, судов и грузов, предупреждение и прекращение морского разбоя, контроль за рыболовством.

Ключевые слова: военно-морские силы в борьбе с пиратством, морское пиратство, Сомали, Совет Безопасности ООН.

The article deals with the legal grounds for using military force to counter pirate attacks off the coast of Somalia. The author considers the UN Security Council document, which sanctioned the action of naval forces of the European Union, NATO, the combined naval forces in the Horn of Africa region. The author concludes that the main tasks of naval forces in the region are the preservation of life, vessels and cargo, preventing and ending sea robbery, control over fishing.

Keywords: naval forces in the fight against piracy, sea piracy, Somalia, the UN Security Council.

Постановка проблеми. На початку нового тисячоліття морське піратство як виклик всьому міжнародному співтовариству є серйозною загрозою безпеці міжнародного судноплавства. Проблема піратства в Аденській затоці викликає серйозне занепокоєння в усьому світі. Цієї акваторії поряд з Південно-Китайським та Карибським морями, а також Малаккською протокою вже привласнений статус «військової зони» – через небезпеку судноплавства. Щодооби в цьому районі Світового океану перебуває до 300 суден різних категорій.

Аналіз дослідження даної проблеми. Підстави застосування збройної сили проти морських піратів майже не піддаються правовому аналізу в сучасній правознавчій літературі. Існуючі публікації обмежуються дослідженням поняття піратства відповідно до міжнародних конвенцій та оглядом військово-морських операцій щодо боротьби з ним. Правовим засадам військового мореплавства присвячували свої праці Г.А. Анцелевич [1; 2], Г.С. Горшков [3], Л.А. Іванашенко [4; 5], Г.М. Мелков [6], та деякі інші. Процес розвитку форм і способів застосування військово-морських сил у боротьбі з морським тероризмом у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття досліджувався С.М. Соколюком [7 - 9]. Проте сучасний стан та зосереджена увага світового співтовариства на проблемі морського піратства, прийняття Радою Безпеки ООН широкого

кола документів щодо застосування військово-морських сил у боротьбі з цим явищем викликає нагальну потребу нового дослідження правових підстав застосування зброї в піратонебезпечних районах. Тому **метою** цієї статті є дослідження правових підстав проведення військово-морських операцій біля узбережжя Сомалі на підставі документів Ради Безпеки ООН.

Виклад основного матеріалу. Статут ООН беззастережно заборонив загрозу силою або її застосування всупереч встановленим принципам. Однак сьогодні у світлі боротьби з морським піратством проблема співвідношення сили та права, а також застосування сили набула особливої актуальності, у тому числі в просторах Світового океану [10, 81].

У міжнародному праві існує можливість застосування сили в порядку самооборони лише у випадку нападу іншої держави. При цьому, ситуація з морським піратством, що склалася в районі Африканського Рогу на сьогодні викликає занепокоєння світового співтовариства та спонукує держави до конструктивного діалогу стосовно можливостей застосування військової сили проти сомалійських морських розбійників.

У цьому контексті виникає проблема переосмислення та визначення статусу особистості в міжнародному праві в рамках вдосконалення механізмів забезпечення міжнародної безпеки. Більше того, є підстави думати, що виникає небезпечно протистояння фізичних осіб і держав, що створює реальну загрозу безпеці всього міжнародного співтовариства. Це підтверджує гостру необхідність колективного вироблення заходів з протидії таким явищам і боротьби з ними [11, 39].

Якщо розглядати необхідність розвитку міжнародного права в цьому напрямку та вдосконалення ООН, то слід зазначити, що держави не можуть і не повинні при цьому відмовлятися від того, до чого людство йшло протягом століть і що було набуто за дуже високу ціну. Насамперед це стосується найважливішого завоювання сучасної цивілізації та міжнародного права – заборони на застосування сили та загрози силою у відносинах між державами, за винятком випадків, суворо обмежених Статутом ООН. Саме цей основний початок сучасного міжнародного права зараз знову піддається серйозним

випробуванням і був грубо порушений під час війни в Іраку. Так, виникнення та поширення нових видів зброї масового знищення, міжнародний тероризм, масові порушення прав людини та інші виклики сучасності вимагають пошуку нових підходів до умов і методів трансграничного застосування сили. Однак одна держава або кілька держав не можуть привласнювати собі монопольне право на використання сили проти інших суверенних держав за своїм розсудом. Пошук нових підходів повинен здійснюватися колективно і насамперед у рамках організації, що за самою ідеєю створення покликана виключити одностороннє застосування сили в міжнародних відносинах [12, 105].

Право на індивідуальну та колективну самооборону, визнане Статутом ООН, що є непорушним принципом міжнародного права, іноді одержує надзвичайно широке та аморфне тлумачення, судячи із заяв і практики деяких держав. У доктрині міжнародного права існує точка зору, яка полягає в тому, що сьогодні в умовах поширення зброї масового знищення право на самооборону повинне визнаватися не тільки після здійснення збройного нападу на члена ООН і до тих пір, поки Рада Безпеки не вживе заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру та безпеки (ст. 51 Статуту ООН), а вже в той момент, коли виникає безпосередня погроза такого нападу. Таке тлумачення ст. 51 Статуту ООН має під собою певні підстави, оскільки Статут був розроблений і прийнятий до появи новітніх видів зброї масового знищення [12, 105].

Сучасна ситуація породжує проблему, що стосується обов'язку держав реагувати на зазначені протиправні дії, спрямовані на дестабілізацію положення не тільки в одній державі, але й в усьому світі. Саме з цією метою останнім часом ООН прикладала значних зусиль до вирішення проблеми морського піратства та можливості застосування військової сили до піратів. Зосередження уваги світового співтовариства на районі Аденської затоки та спрямування до цього регіону військово-морських сил змінило географію піратських нападів до західної частини Індійського океану та ближче до Сейшельських островів.

Останніми роками сумісні зусилля міжнародних військово-морських сил, що діють біля узбережжя Сомалі, значно

активізувалися. В результаті кількість інцидентів, пов'язаних з піратством і збройним розбоєм на морі в цьому регіоні, відчутно зменшилася. Хоча різні сили функціонують з різними мандатами, деякі з яких мають регіональний, а інші національний характер, всі вони мають аналогічну мету, що полягає в запобіганні та припиненні піратства та збройного розбою на морі біля узбережжя Сомалі; забезпеченні безпечної доставки вантажів по лінії гуманітарної допомоги в регіон; а також сприянні безпечному судноплавству всіх торговельних суден.

Ці операції здійснюються на підставі Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. [13] та резолюцій Ради Безпеки 1814 (2008) [14], 1816 (2008) [15], 1838 (2008) [16], 1846 (2008) [17] і 1851 (2008) [18].

Відповідно до пунктів 6, 7 і 9 резолюції 1846 (2008) протягом 2009 року три наступні багатонаціональні морські об'єднання сприяли боротьбі з піратством біля узбережжя Сомалі в період після прийняття резолюції 1846 (2008) Ради Безпеки ООН: а) Військово-морські сили ЄС в рамках операції «Аталанта», б) Організація Північноатлантичного договору, що використовувала Постійну морську групу, в) керовані США Об'єднані сили ВМС, які спочатку використовували вже існуючу Об'єднану цільову групу (далі – ОЦГ) 150, а потім створену в січні 2009 року ОЦГ 151 спеціально для боротьби з піратством у регіоні. Крім того, кілька держав діяли самостійно, при цьому деякі з них координували свої операції з багатонаціональними об'єднаннями.

Операція Військово-морських сил ЄС «Аталанта» протягом 2009 р. відіграла ключову роль у сприянні Європейського союзу в справі стримування, запобігання та придушення піратства і збройного розбою на морі біля берегів Сомалі в рамках європейської політики в області безпеки та оборони. Операція «Аталанта» діяла в зоні, що охоплює південну частину Червоного моря, Аденську затоку та частину Індійського океану, включаючи Сейшельські Острови, а в недавній час – райони, віддалені від узбережжя Східної Африки. 15 червня 2009 р. Рада ЄС із загальних питань та зовнішніх

зносин продовжила мандат операції ще на 12 місяців до грудня 2010 р.

Операція «Аталанта» незмінно демонструвала свою здатність активно припиняти акти піратства, забезпечивши проведення 47 місій супроводу та безпечно прибуття всіх поставок товарів по лінії Всесвітньої продовольчої програми (далі – ВПП) і ООН. До листопада 2009 р. ця операція забезпечила доставку приблизно 279 тис т вантажів гуманітарної допомоги. У період з початку свого функціонування операція «Аталанта» успішно припинила більше 15 нападів. Держави-члени ЄС та держави, що сприяють їм та не входять до складу ЄС, розгорнули військово-морський контингент у складі більше 20 кораблів і літальних апаратів і 1800 військовослужбовців у рамках операції або в рамках посилення групи оперативного штабу ЄС таким чином, що одночасно можуть діяти до 12 кораблів держав-членів ЄС та кілька морських патрульних літальних апаратів.

НАТО була однією з перших міжнародних організацій, які відреагували на проблему піратства біля узбережжя Сомалі, погодившись у жовтні 2008 року супроводжувати судна, зафрахтовані ВПП, задіявши свою Постійну морську групу 2. НАТО бере активну участь у довгострокових зусиллях у боротьбі з піратством в цьому регіоні, розгорнувши операцію «Морський щит», що замінила операцію «Захист союзників» у серпні 2009 року. До складу цих сил входять 5 кораблів НАТО з Постійної морської групи 2, які здійснюють патрулювання у водах в Африканського Рогу й уздовж міжнародно рекомендованого транзитного коридору разом із силами операції Європейського союзу «Аталанта» і Об'єднаними морськими силами.

За 2009 р. НАТО забезпечила військово-морський супровід більше 50 торговельних суден, включаючи кілька суден, зафрахтованих ВПП для доставки вантажів гуманітарної допомоги в регіон, у координації з операцією «Аталанта». Ці сили НАТО також були задіяні в ході біля 46 інцидентів, коли підрозділи НАТО висаджувалися на підозрілі дрібні судна, надавали гуманітарну допомогу постраждалим торговельним

суднам і реагували на термінові заклики, у тому числі з суден, що зазнали піратських нападів.

Об'єднані військово-морські сили являють собою очолювану США міжнародне військово-морське угруповання, місія якого полягає в проведенні як комплексних, так і скоординованих операцій в Аденській затоці, Оманській затоці, Аравійському морі, Перській затоці, Червоному морі та деяких районах Індійського океану на міжнародній акваторії більше 2,5 мільйонів морських миль. Сили складаються із трьох головних об'єднаних цільових угруповань: ОЦГ-150, ОЦГ-151 і ОЦГ-152. З них ОЦГ-150 і ОЦГ-151 докладали конкретних зусиль у боротьбі з піратством біля узбережжя Сомалі. Протягом звітнього періоду Об'єднані ВМС продовжували займатися припиненням інцидентів стосовно всіх плавзасобів і держав-членів, що діють в Аденській затоці, у тому числі підтримуючи високий рівень загальної поінформованості та оптимальний розподіл матзасобів.

ОЦГ-150 була першим багатонаціональним військово-морським з'єднанням, що займалося боротьбою з піратством біля узбережжя Сомалі до 11 січня 2009 року. 22 січня ця функція по боротьбі з піратством перейшла до ОЦГ-151. Залежно від оперативних потреб до складу ОЦГ-150 і ОЦГ-151, як правило, зазвичай входили від п'яти до восьми кораблів і літальних апаратів, доданих їм з різних військово-морських сил, а також персонал з декількох держав. У боротьбу Об'єднаних ВМС із піратством внесли вклад кілька держав-членів, включаючи Австралію, Францію, Німеччину, Італію, Пакистан, Канаду, Данію, Республіку Корея, Сінгапур, Туреччину, Сполучені Штати Америки та Об'єднане Королівство.

Завдяки діяльності Об'єднаних ВМС були успішно припинені кілька піратських нападів, вжиті заходи реагування на термінові заклики про допомогу, що надходять з суден, що потрапили у тяжке становище, а також були захоплені великі партії контрабандної продукції, включаючи зброю, наркотики та пристрої для їхнього вживання.

Кілька держав-членів, діючи самостійно, внесли вклад у міжнародні зусилля по боротьбі з піратством біля узбережжя Сомалі. Японія, Китай, Російська Федерація, Індія, Малайзія,

Республіка Корея, Саудівська Аравія, Ісламська Республіка Іран і Ємен направили в регіон кораблі ВМС та/або морську авіацію. Ці флоти, діючи з різним ступенем координації з коаліційними силами, забезпечили військово-морський супровід сотень торговельних суден зі своїх власних країн і країн інших держав-членів, забезпечили безпосереднє прикриття конкретних торговельних суден, у тому числі суден, звільнених піратами, проводили операції з рятування суден, що терплять нещастя, а також конфіскували великі партії зброї та іншої контрабандної продукції.

Основним механізмом, що дозволяє поєднувати сили ВМС і мобілізувати їх на виконання загального завдання, є Група з питань загальної поінформованості та припинення інцидентів (далі – ГПЗП), очолювана Об'єднаними військово-морськими силами та ВМС ЄС. ГПОП є добровільною міжнародною військовою групою, створеною в грудні 2008 року як засіб для обміну «передовою практикою», проведення неофіційних обговорень і припинення інцидентів у ході діяльності тих країн та організацій, які беруть участь у проведенні воєнних операцій по боротьбі з піратством у регіоні. Спочатку до складу ГПЗП входили тільки Об'єднані військово-морські сили (що базуються в Бахреїні), ВМС Європейського союзу і НАТО. Однак її склад швидко розширюється, і до нього увійшли багато країн регіону та представники флотів інших держав, що діють у рамках незалежних мандатів, таких, як Китай, Індія, Японія та Російська Федерація. ГПОП збирається на щомісячній основі на рівні експертів у Бахреїні.

До числа досягнень ГПОП належить: організація скоординованих і цілеспрямованих військово-морських операцій біля узбережжя Сомалі; спільне командування та використання активів на рівні учасників ГПОП, наприклад, сингапурські та турецькі командири, що діють із бойових кораблів Сполучених Штатів; створення рекомендованого на міжнародному рівні транзитного коридору в Аденській затоці, що було схвалено ІМО в липні 2009 року; розробка координаційного посібника з рекомендованого на міжнародному рівні транзитному коридору; і значно покращена координація з представниками судноплавних компаній.

Морський охоронний центр (Африканський Ріг) операції «Атланта» є цивільно-військовим координаційним центром, на який покладене завдання забезпечення безпеки торговельних суден, що діють у регіоні, за допомогою припинення та стримання актів піратства в Аденській затоці, біля узбережжя Африканського Рогу та у сомалійських водах. Новаторський і потужний Інтернет-портал цього центра дозволяє ВМС ЄС підтримувати контакти та зв'язок з міжнародними морськими торговельними організаціями, дозволяючи суднам реєструвати свої переміщення та одержувати рекомендації з передових методів і оновлену інформацію про піратську діяльність у регіоні. Сучасна військово-комунікаційна система «Меркурій», створена протягом звітного періоду, дозволяє військово-морським силам у регіоні, включаючи всіх учасників ГПОП, підтримувати зв'язок у режимі реального часу.

До числа інших спільних структур і механізмів входить відділення Морської торговельної організації Об'єднаного Королівства в Дубаї, що виконує функції контактного центра для торговельних суден і пов'язного центра для збройних сил у регіоні. Відділення в Дубаї також здійснює адміністративну функцію відносно плану добровільного надання зведень, відповідно до якого торговельним суднам рекомендується регулярно посылати зведення при проходженні в напрямку Суєца. Інформація, зібрана відділенням у Дубаї, передається Об'єднаним військово-морським силам і до штабу Європейського союзу, що дозволяє передавати що з'явилася й актуальну інформацію, що стосується торговельного судноплавства, безпосередньо на судна, підвищити ступінь реагування та інциденти та економити час.

Висновки. Головними завданнями військово-морських сил у районі залишаються збереження життя, суден і вантажів, попередження та припинення морського розбою, контроль за рибальством. Основними способами дій кораблів і літальних апаратів є патрулювання небезпечних районів для виявлення та оповіщення про піратів, перехоплення підозрілих суден з метою огляду та/або знищення, супровід груп суден та одиничних нафтоналивних і вантажних суден, морська, повітряна та радіоелектронна розвідка.

Література:

1. Анцелевич Г.А. Защита мирного населения и принцип свободы открытого моря / Г.А. Анцелевич // Материалы ежегодных собраний, 1970 – 1972 гг. – М.: Союзморниипроект, 1973. – С. 170-175.
2. Анцелевич Г.А. Некоторые проблемы современного международного права, касающиеся регламентации военных действий на море: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г.А. Анцелевич. – М., 1970. – 17 с.
3. Горшков Г.С. Военное мореплавание и стратегическое равновесие. Международно-правовые аспекты / Горшков Г.С., Мелков Г.М. – М.: Воениздат, 1986. – 168 с.
4. Иванащенко Л.А. Международно-правовые проблемы военного мореплавания и международная безопасность: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук /Л.А. Иванащенко. – М., 1974. – 34 с.
5. Иванащенко Л.А. Свобода открытого моря и проблемы военного мореплавания / Иванащенко Л.А. // Актуальные проблемы современного международного морского права. – М.: Наука, 1972. – С. 91-141.
6. Мелков Г.М. Международно-правовые проблемы военного мореплавания и сокращения военно-морских вооружений и военно-морской деятельности: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Г.М. Мелков. – К., 1989. – 32 с.
7. Соколюк С.М. Особливості застосування військових флотів у боротьбі з морським тероризмом та його проявами (І ст. до н.е. – перша половина XIX ст.) / С. М. Соколюк // Труды академії. – К.: НАОУ, 2008. – № 2 (82). – С. 311–319.
8. Соколюк С. М. Застосування військово-морських сил у боротьбі з морським тероризмом (кінець XX – початок XXI століття) / С. М. Соколюк // Труды академії. – К.: НАОУ, 2008. – № 7 (87). – С. 73–84.
9. Соколюк С. М. Дії військово-морських сил у боротьбі з морським тероризмом і піратством / С. М. Соколюк // Чорноморська безпека. – 2008. – № 4 (10). – С.62–87.
10. Лукашук И.И. О будущем международного права / И.И. Лукашук // Материалы Междунар. науч.-практ. конференции «Мир, безопасность и международное право: взгляд в будущее». – СПб., 2004. – С. 80-85.
11. Доклад профессора А.Л. Колодкина / Международная научно-практическая конференция «Мир, безопасность и международное право: Взгляд в будущее». – Издательство: ИД СПбГУ/изд-во Юридического факультета СПбГУ, 2004. – С. 14-39.

12. Выступление профессора В.С. Верещетина / Международная научно-практическая конференция «Мир, безопасность и международное право: Взгляд в будущее». – Издательство: ИД СПбГУ/изд-во Юридического факультета СПбГУ, 2004. – С. 104-107.

13. Конвенция ООН морскому праву, (заключена в г. Монтего-Бее 10.12.1982) (с изм. от 23.07.1994) // Бюллетень международных договоров. – 1998. – № 1. – С. 3 – 168.

14. Резолюция 1814 (2008), принятая СБ 15.05.2008 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1814.htm>

15. Резолюция 1816 (2008), принятая СБ 2.06.2008 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1816.htm>

16. Резолюция 1838 (2008), принятая СБ 7.10.2008 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1838.htm>

17. Резолюция 1846 (2008), принятая СБ 2.12.2008 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1846.htm>

18. Резолюция 1851 (2008), принятая СБ 16.12.2008 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1851.htm>